

Economia de la llengua
Pau Rausell Köster
Àrea d'Investigació
en Economia Aplicada a la Cultura
Universitat de València

Introducció a manera de justificació¹

Que la ciència econòmica considere la llengua com a subjecte d'estudi exigeix, almenys, una breu introducció. És habitual des de ja fa alguns anys que des d'altres ciències socials, i fins i tot des dels vessants més crítics de la mateixa Economia, es llance l'acusació de l'imperialisme del paradigma econòmic. L'Economia, rebutjada ja, primerament com a mística de l'edat contemporània amb la dissolució marxista, després desacreditada com a ungüent tecnocràtic amb les dificultats del keynesianisme, i finalment avorrida de les prosaiques misèries del mercat, cercava nous camps de conreu. L'Econometria, economia de la salut i l'educació, teoria de jocs, economia de la justícia i el crim, economia ecològica, economia de la família, l'onanisme matemàtic, etc. són algunes de les fugides cap endavant i alguns dels atzucacs on acaba malfiada la ciència d'Smith. Dos-cents cinquanta anys han estat suficients per a convertir l'Economia, quasi la més jove de les ciències, en una vella dama decadent. Semblava que no s'atreveria amb les paraules majors de l'Art, l'Estètica, la Cultura, la Llengua..., però ho ha fet (p. ex. Frey, 2000; Towse i Khakee, 1992; Mosseto, 1993; Trimarchi, 1993; Bretton, 1999). Potser, com afirma l'economista David Levy: "Linguistics may be the last of the social sciences to avoid the rational choice approach". Amb tot i això, ell mateix descriu com Adam Smith, fa més de dos segles, les interaccions entre llengua i economia: "[Smith's] argument in *Wealth of Nations* is that trade and language are two aspects of the same process; humans trade because we have language, nonhumans do not trade because they do not" (citada per Graboyes, 2001).

La relativa simplicitat dels conceptes de la racionalitat i la maximització de la utilitat atorguen a l'economia un potent arsenal metodològic que, juntament amb l'individualisme, ha anat convertint l'Economia com a ciència no tan sols en un instrument explicatiu del comportament de productors i consumidors sinó en un nou paradigma de les ciències socials que explica el comportament humà en la seua globalitat (Frey, 1992). Aquest nou paradigma integra el comportament humà i les institucions que el modelen. Si algun autor haguera de ser considerat el model de la universalització de l'Economia en el camp de les teories socials, hauria de ser, sens dubte, el premi Nobel Gary Becker. Compartim, però, la raonable ironia de Jon Elster, que en una entrevista aclaria, referint-se a Becker, que és necessari que algú supere les fronteres del que és plausible per a poder reconèixer on es troben aquestes.

Aquestes noves formes de mirar que permet l'Economia, entre altres ciències socials, no són només un divertiment provocador sinó un plantejament epistemològic que ens ajuda a comprendre un fet certament complex i que es manifesta pràcticament en totes les civilitzacions des dels inicis de la història, com és la creació, la producció i el consum de símbols. Evidentment no és l'Economia l'única ciència capaç de donar explicació d'aquestes activitats humanes sinó que hem de continuar escoltant què és el que ens diuen sobre això la Història, la Semiòtica, la Filosofia, la Psicologia Social, la Sociolingüística, la Sociologia, etc. per a completar una visió que necessàriament ha de ser calidoscòpica. El que resulta ben clar és que l'Economia hi té moltes coses a dir i molt significatives.

Si acceptem que l'anàlisi econòmica és vàlida per a explicar el comportament dels individus en l'agricultura, la indústria o el mercat laboral, cosa que no necessàriament hem d'acceptar, creiem que no hi ha més remei que deixar que l'economia parle també de l'art, la cultura, l'ús d'una llengua o d'una altra, etc. I això no vol dir que el dialecte de l'economia que utilitzem siga el que incorpora els supòsits més restrictius de l'individualisme metodològic i la racionalitat. Resulta molt probable que no existisca un sol home econòmic racional, egoista, amnèsic, aïllat i universal tal com el descriu l'economia més convencional però qüestionar les rigideses de l'ortodòxia neoclàssica més recalitrant és ja un lloc comú, i per tant s'incorpora al bagul de les obvietats. De l'economia que parlem és d'una emergent ciència econòmica, necessàriament més oberta, menys simplista, i que no refusa les aportacions d'altres ciències socials. Per tant, també les conductes individuals de què parla l'Economia de la Cultura i la Llengua són conductes naturalment interactives i inserides en uns hàbits grupals amb un fort contingut simbòlic. Produir o consumir cultura, parlar o difondre una llengua, és un fet d'una complexitat profunda, i que naturalment no pot reduir-se a quatre supòsits que en permeten la formalització matemàtica. Però tampoc no són accions inescrutables i totalment refractàries a l'anàlisi per part de les ciències socials.

El fet que l'Economia mire cap a la producció simbòlica no és només una opció, sinó cada vegada més una necessitat per a la seua supervivència. No tenim cap dubte que el que avui caracteritza les societats occidentals es dirimeix en l'espai simbòlic i que el que tradicionalment anomenaven les

---

¹ Agraïsc els comentaris realitzats per J. Ramón Ruíz Tamarit, del Departament d'Anàlisi Econòmica de la Universitat de València i per Xavier Cubeles, de BCF Consultors de Barcelona.

condicions materials dels mitjans de producció vénen a ser cada vegada més accessoris anecdòtics i moltes vegades prescindibles. A escala mundial, les transaccions de béns materials representen una petita proporció de les transaccions monetàries que a la velocitat de la llum creuen diàriament el planeta. Els símbols —els diners— han substituït el que simbolitzen —els béns—, tal com la representació substitueix moltes vegades el que representa.

Si l'Economia vol mantenir certes pretensions d'aportar explicacions globals de la realitat que ens envolta, no defugir com i de quina manera es desenvolupa la producció i la distribució de béns simbòlics. La llengua i la cultura, per tant, han de focalitzar l'atenció d'una ciència que sempre ha tingut ambició de totalitat.

Delimitació pragmàtica de l'Economia de la Llengua

L'Economia de la Llengua cau en el paradigma de la teoria econòmica i aplica els marcs conceptuals i les eines de la ciència econòmica per a estudiar les relacions allà on la variable lingüística apareix. Així, l'Economia de la Llengua mostra un especial interès per l'impacte de les variables lingüístiques sobre les variables socioeconòmiques. L'interès recent dels investigadors per l'economia de la llengua no és cronològicament casual. Si efectivament pensem que les economies occidentals estan passant d'una economia de l'àtom (béns tangibles) a una economia del bit (béns simbòlics), on el principal element de transacció (i el que genera més valor afegit) és la informació, queda ben justificat que pensem a com (és a dir, en quina llengua) es codifica i es descodifica la dita informació, tot i que la llengua mare siga un muntó de zeros i uns.

Sense endinsar-nos en la recerca d'una total coherència epistemològica, podem aproximar-nos a l'Economia de la Llengua com allò que han investigat i publicat aquells autors que s'inscriuen en l'àmbit de la dita disciplina. Així, podem destacar alguns camps ja llaurats (Grin, 1995).

a) Anàlisi empírica de la relació entre llengua i variables salarials. Difusió, supervivència i declivi de les llengües

L'anàlisi empírica i econòmica és un camp d'estudi especialment a l'Amèrica del Nord. L'anàlisi europea s'ha centrat més en el tema de les habilitats orals i d'escriptura dels treballadors immigrants per a determinar el seu nivell salarial (Dustman, 1994). Des del nostre punt de vista aquesta aproximació pot ser interessant si considerem que parcialment la supervivència de les llengües minoritàries pot dependre dels beneficis privats (vegeu punt D) que se'n poden obtenir de l'ús. Així, per exemple, François Grin ha determinat que per a un treballador de la zona francòfona suïssa saber alemany li reporta uns guanys mitjans d'un 23% més que a un altre amb la mateixa formació i experiència (més que el coneixement de l'anglès). D'altra banda, per a un suís de la part de parla alemanya el coneixement del francès només li reporta un 15% més de guanys salarials, mentre que el coneixement de l'anglès li pot reportar més d'un 25%. Calculant els costos de l'aprenentatge de les llengües, determina que la rendibilitat dels diners destinats a la formació lingüística és a Suïssa d'un 6,48% per a l'alemany i d'un 4,71% per a l'anglès a la Suïssa francòfona, i d'un 12,57% i d'un 9,99% per a l'anglès i el francès a la Suïssa germànica, respectivament. Com es pot comprovar la rendibilitat de les llengües a Suïssa és, en qualsevol cas, superior a la rendibilitat de molts productes financers.²

En aquest sentit resultaria interessant traslladar aquests objectius i metodologia de recerca per al cas de l'estat espanyol en els espais bilingües. La pregunta que caldria respondre seria: quina millora salarial de mitjana representa per a un català, un basc o un gallec el coneixement de la llengua pròpia? Si la resposta fóra un valor positiu, la pervivència de la llengua en qüestió ja estaria parcialment assegurada.

Un altre tema rellevant que aquesta aproximació aporta és el de les variables salarials, que demostra que l'aproximació més convencional (i també més naïf) és que l'expansió i el declivi de les llengües són deguts directament a raons de mercat (Grin, 1999). Així, queda prou manifest que la recompensa pel coneixement de l'anglès, a mesura que va generalitzant-se, es va reduint, al mateix temps que es va incrementant el "premi de mercat" per a l'adquisició d'altres habilitats lingüístiques

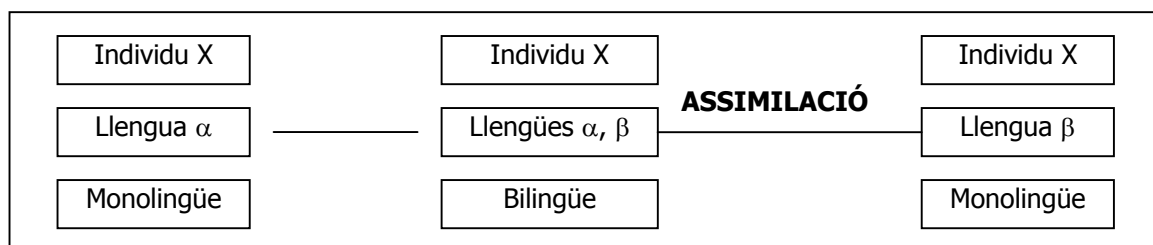
---

² Per a veure un interessant informe periodístic sobre aquesta recerca, consulteu www.gymnase-morges.ch/docs/Branches/Temps Allemand.html.

d'espais econòmics amb suficient capacitat de demanda. És a dir, si bé la dinàmica de l'expansió de les llengües, dirigida per les forces de la globalització, apunta al reforçament de la importància de l'anglès, també conté en si mateixa mecanismes que ens assegurin que altres llengües no ho tenen tan cru. Especialment aquelles llengües usades per comunitats amb suficient capacitat de demanda — ja siga pel nombre de consumidors (xinés i rus) com per la capacitat de compra (alemany).

“Mentre l'anglès ha accelerat la seua expansió i està esdevenint la *lingua franca* més estesa, cap al 50% de les 6.000 llengües que es considera que es parlen a la terra estan en perill, és a dir, són parlades per adults que no les ensenyen als seus fills. Un 40% addicional es veuran amenaçades molt prompte perquè el seu nombre d'usuaris s'ha reduït considerablement en la darrera generació [...] Només aproximadament 600 llengües, és a dir, el 10% del total podrien, de moment, sentir-se relativament segures” (Dalmazzone, S., 1999). Estem, per tant, davant d'un fenomen d'extinció lingüística d'una dimensió i escala sense precedents, i l'Economia, naturalment, des del seu instrumental analític hi té coses a dir, tant des del vessant positiu —el mercat de les llengües mostra algunes característiques de monopoli natural, pels seus efectes de xarxa (network effects)— com des de la normativa per al disseny de polítiques lingüístiques (Grin i Vallancourt, 1999).

La utilització de la terminologia ecològica és freqüent, i també els mateixos biòlegs es dediquen a parlar del tema —el biòleg Albert Bordons publicava un article en *El País* el 14 de febrer de 2001, amb el títol “Bilingüismo y lengua en peligro d'extinción”. L'extinció implica un procés d'assimilació; que és efectivament un procés social, però que parteix de decisions individuals del següent tipus:

En una posició inicial un individu és monolingüe d'una llengua originària que anomenem α . Si l'individu pren la decisió d'aprendre una segona llengua, diguem-ne β , esdevé bilingüe. En un segon pas l'individu torna a ser monolingüe amb l'ús exclusiu de la llengua β , és a dir, és assimilat a la llengua β . Quan un conjunt gran d'individus pren aquestes dues decisions en una comunitat, estem parlant que l'assimilació es converteix en un fenomen social. Des d'aquesta mateixa perspectiva la decisió d'emprar una llengua o una altra o d'aprendre una segona o tercera llengua, és una decisió individual que té efectes sobre la supervivència de les llengües i que pot ser analitzada des del punt de la maximització d'utilitat, és a dir, amb una aproximació d'elecció racional, tan habitual en la terminologia econòmica. Naturalment l'assimilació voluntària és un subproducte de les necessitats de comunicació, que tenen una dimensió econòmica i una altra de cultural.

La dimensió econòmica de l'assimilació

Des d'una aproximació estrictament centrada en el fet que l'assimilació s'origina per raons de multiplicació dels intercanvis, el relat dels fets es podria explicar de la manera següent: Els intercanvis voluntaris (de la venda i compra de béns i serveis) obliga que una de les llengües inicials o una altra tercera esdevinga una *lingua franca*. Moltes vegades aquesta selecció de la *lingua franca* pot tenir un origen accidental, però ben prompte, ateses les característiques de les economies de xarxa i de bé públic de la llengua, es generen mecanismes de reforçament, de forma que una de les llengües emprades substitueix l'altra en un procés històric determinat. El grau i el nivell d'interdependències entre comunitats lingüístiques determina la velocitat del canvi. Aquesta versió edulcorada de l'assimilació no té en compte una variable que està present en quasi tots els casos d'assimilació lingüística de la història contemporània, que són les polítiques d'intervenció governamental. El castellà, l'anglès, el francès i la pràctica totalitat de les llengües majoritàries ho són com a fruit de polítiques actives d'assimilació, que n'han emprat moltes formes i tipus (des de l'aniquilació de l'altra comunitat lingüística o la prohibició explícita de l'ús de la seua llengua, fins a la discriminació econòmica o social i les polítiques educatives), però que bàsicament han comportat un increment del

cost d'ús de la llengua que més amunt anomenem α , i d'aquesta manera han incentivat el primer procés (l'adopció d'una segona llengua) cap a l'assimilació. L'interés d'aquesta homogeneïtzació lingüística aconsegueix tres funcions bàsiques, segons assenyala R. Castelló (Castelló, R., 2001): la creació d'una identitat col·lectiva, la reducció dels costos de transacció i el control dels sistemes socials de comunicació. Nosaltres afegim que totes tres funcions van en la direcció de reduir els costos de gestió social. No hi ha cap dubte que les societats homogènies són més fàcils de gestionar.

La dimensió cultural de l'assimilació

Aquesta visió dels processos d'assimilació és evidentment limitada, ja que com assenyalen E. Baró i X. Cubeles (Baró i Cubeles, 2001), "hay que considerar que el valor de las lenguas en el mercado se determina fundamentalmente en función de su naturaleza instrumental, es decir, su utilidad como herramientas de comunicación. Sin embargo, todas las lenguas incorporan otros valores de naturaleza sobre todo simbólica (como los valores de legado de identidad colectiva, etc.) que no quedan reflejados (o lo están de forma defectuosa) en la valoración que el mercado hace de ellas."

La valoració, per tant, dels costos de la pèrdua de diversitat lingüística esdevé un exercici d'una complexitat aclaparadora que tant des del vessant de la sociolingüística com des de l'economia s'accepta —sense aportar un argument definitiu i contundent— que la diversitat lingüística és un bé defensable com ho és la biodiversitat.³ Així, si acceptem la proposició més genèrica que prové de l'afirmació que cada llengua aporta una *weltanschauung* determinada pels seus referents simbòlics, és a dir, que la llengua configura l'experiència (Llobera, J. R., 2001), i per tant, una pèrdua lingüística implica una reducció del capital de l'experiència col·lectiva que té efectes en la reducció de la utilitat total social.

El nombre de llengües òptim

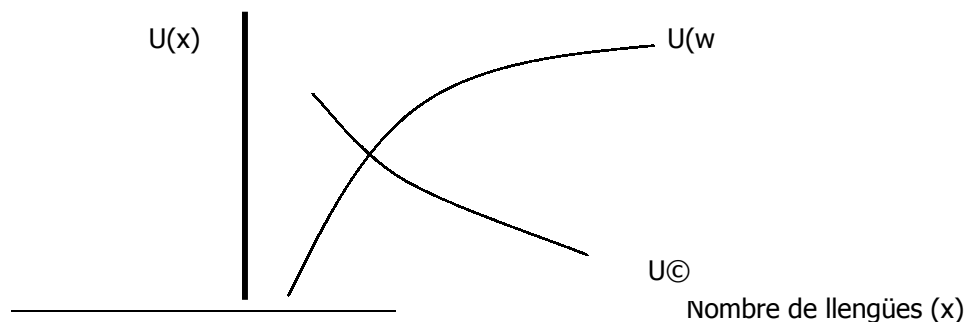
El problema, que no queda resolt amb una visió conservacionista extrema (que podria tenir sentit des d'una visió etnològica estricta), és la no consideració dels costos d'oportunitat dels recursos destinats a la preservació de les llengües en declivi. Així, des del punt de vista global, combinant les economies externes generades per la utilitat comunicativa de les llengües, que ens apuntaria cap a la direcció del monolingüisme, i les economies externes generades per la diversitat lingüística, i que ens esportarien cap al plurilingüisme extrem, l'òptim el podríem trobar en una situació plurilingüe, però amb un nombre finit de llengües.

Formalitzant lleugerament amb la **ferralla** economicista, podríem dir que la utilitat global en l'ús de les llengües és la suma de les utilitats generades per l'efecte comunicatiu més l'efecte *weltanschauung*. Així

$$U(x) = C(x) + W(x) \quad (1)$$

I gràficament ho podríem representar de la manera següent segons el nombre de llengües:

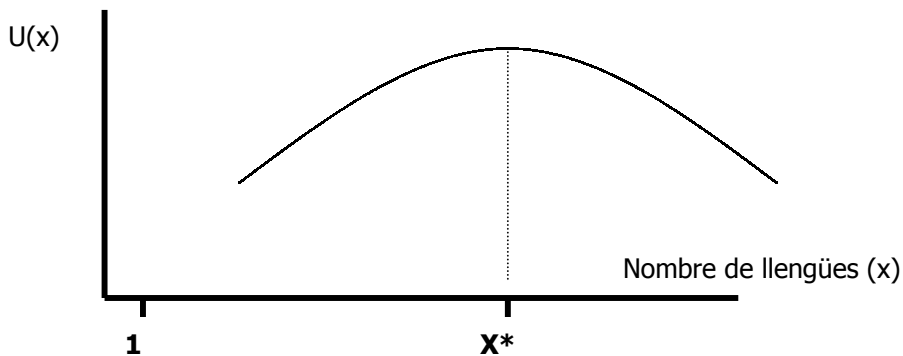
Fig. 1

³ En aquest sentit vegeu F. Grin (1994): "L'identification des venances de l'aménagement linguistique: la langue comme actif naturel", en C. Phipponneau and A. Boudreau (eds.), *Sociolinguistique et aménagement des langues*. Moncton [New Brunswick]: Centre de Recherche en Linguistique Appliquée, 67-101, 1994.

Suposem un espai on els individus només poden ser monolingües. La utilitat que ens proporciona l'ús de les llengües es pot descompondre en dues dimensions: la dimensió comunicativa ($U\textcircled{C}$), que és aquella derivada de la potencialitat de comunicació que ens proporciona l'ús d'una llengua comuna, i en segon lloc la dimensió *weltanschauung*, que és la quantitat de mirades sobre el món distintes que ens proporciona la diversitat lingüística i que, en principi, té un valor de bé públic sobre el conjunt dels individus. Segons el nombre de llengües podem llançar la hipòtesi que la utilitat comunicativa augmentarà a mesura que s'incrementa l'ús de les llengües i que, donats els efectes xarxa, la reducció marginal de la utilitat siga decreixent. Per altra banda, l'efecte *weltanschauung* s'incrementarà amb el nombre de llengües, però també l'efecte marginal serà decreixent. Amb aquestes característiques, l'òptim el trobaríem maximitzant la suma de les utilitats⁴, la qual cosa ens donaria una funció aproximadament així:

Fig. 2

Aquesta simplificada representació només apunta la idea, carregada de sentit comú, que probablement l'òptim el trobaríem en una situació amb un nombre de llengües superior a la unitat però finit (Grin,F., 1998). Tot i les simplificacions, l'aproximació econòmica ens permet realitzar algunes reflexions que sí que poden ser rellevants.

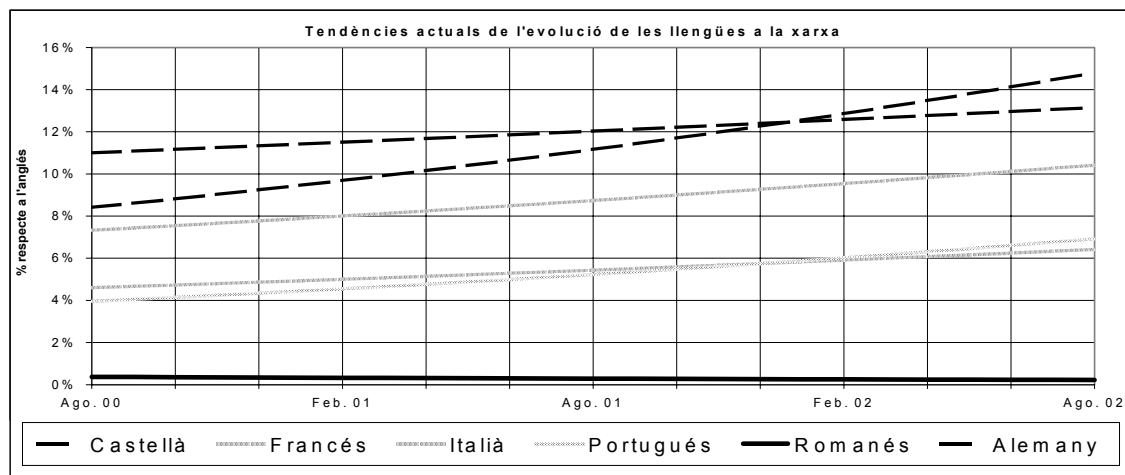
- En primer lloc i des d'una dimensió dinàmica, caldria investigar si en la actualitat ens trobem a l'esquerra o a la dreta del X^* òptim. Aquesta pregunta pot ser formulada tant per al conjunt del món com per a subespais amb suficients nexes de comunicació. Per exemple, estem en una situació òptima amb els idiomes oficials de la UE? La recent discussió sobre la utilització oficial o no de l'alemany⁵ demostra que es tracta d'una qüestió per determinar i on l'Economia com a ciència pot aportar marcs de reflexió no tan sols metodològicament adients sinó també socialment útils.
- El segon tipus de reflexions tenen a veure amb els factors que determinen les relacions funcionals de les dues dimensions definides. Per exemple, és evident que la traducció de les habilitats multilingües seria un element que permet la funció comunicativa sense perdre pluralitat lingüística. Per tant, també en termes dinàmics, una reducció dels costos de traducció (com la que està produint-se amb el desenvolupament del programari de traducció) o la inversió en l'aprenentatge de segones llengües implicaria un desplaçament cap a dalt i cap a la dreta de la funció $U\textcircled{C}$, i per tant *ceteris paribus*, l'òptim X^* quedaria definit més a la dreta. És a dir, seria possible mantenir el mateix nivell d'utilitat amb un nombre major de llengües hàbils. Les implicacions de polítiques lingüístiques són evidents.

⁴ I complint tota una altra sèrie de requisits i restriccions, que no ve al cas explicitar ací

⁵ O per exemple, la recent utilització del castellà com a llengua de l'àmbit de la política (vegeu la notícia d'*El País* del 5 de maig de 2001, pàg. 6, "Los demócratas y Bush se enfrentan con discursos en castellano") podria demostrar que el monolingüisme polític nord-americà se situa a l'esquerra de l'òptim per a reflectir totes aquelles visions de la realitat que poden ser discutides sobre problemes de rellevància social i política

Sense negar l'evidència d'un procés d'extinció lingüística sense precedents, també s'ha de reconèixer que el discurs que augura una homogeneïtat extrema de l'anglès amb el procés de globalització tampoc no ens acaba de convèncer completament. Tant la descripció de mecanismes descrits en la relació entre variables salarials i les variables lingüístiques descrites més amunt com l'existència de factors de demanda ens apunta la idea —de moment molt intuïtiva— que ens desplaçem cap a una situació on evidentment s'estan replantejant les jerarquies lingüístiques amb un predomini creixent de l'anglès, però on hi haurà presència rellevant per a llengües nacionals corresponents a grups humans de grans dimensions (xinès, rus, espanyol, àrab, etc.), però on també caben llengües minoritàries com el català.

Fins i tot en el paradigma de la globalització, com és la xarxa Internet, la presència de l'anglès va reculant per la pressió d'altres llengües.

En el gràfic anterior podem observar que la presència de les llengües romàniques respecte a l'anglès va reafirmant-se i es considera que en menys de dos anys la presència de l'anglès a Internet estarà per sota del 50%.

b) Indústries culturals i llengua

Des d'una altra perspectiva, en primer lloc, determinades activitats lligades a la llengua es poden considerar activitats econòmiques *stricto sensu*, i per tant analitzar-les des d'un punt de vista sectorial.

La variable lingüística pot veure's des d'una doble dimensió. Per una banda la difusió de la llengua determina les dimensions del mercat, i per tant la taxa de rendibilitat de les activitats empresarials. D'altra banda, davant les produccions exteriors, la llengua representa una "barrera tècnica" que protegeix els sectors interiors de la competència externa. És a dir, la llengua suposa, en determinades circumstàncies i per a determinades produccions culturals, una mena de reserva del mercat interior.

Un primer sector afectat és naturalment el sector de l'aprenentatge de les llengües com una activitat emergent amb taxes de creixement superiors a la mitjana del conjunt de l'economia.⁶ El cas espanyol mostra el fort creixement de tota la indústria lligada a l'aprenentatge de les llengües.⁷ L'aprenentatge de llengües té uns importants efectes d'arrossegament sobre importants sectors econòmics, com el sector editorial. Així, per exemple, els llibres d'idiomes i de lingüística, en nombre d'exemplars per tiratge, són els segons després de les edicions de literatura.⁸

⁶ En determinats moments d'expansió de l'anglès com a *lingua franca*, els productes i serveis derivats de l'aprenentatge d'idiomes (llibres, cursos audiovisuals, estades per raons lingüístiques, etc.) constitueixen uns dels ítems més importants en les exportacions britàniques.

⁷ A l'estat espanyol, per exemple, hi ha registrades més de 2.075 acadèmies de llengües.

⁸ Informe: El Sector Editorial Español. DBK <http://www.dbk.es/src/ejemplos/sect03.pdf>.

La traducció és també una activitat ocupacional creixent que per una banda reflecteix tant els processos creixents d'integració d'espais econòmics amb llengües distintes⁹ com els processos de normalització i recuperació lingüístiques en els espais bilingües. Per exemple, a la UE els traductors de les onze llengües oficials en representen aproximadament el 9% dels funcionaris (1.200 de 14.000). En aquest servei es tradueixen al voltant d'un milió de pàgines anuals exclusivament en la llengua materna. En el cas espanyol la traducció a les llengües autonòmiques en el sector editorial representava cap al 4% del total de traduccions, de les quals el català era l'idioma quasi totalment responsable d'aquesta dinàmica que mostrava també dades de creixement importants.

Respecte a altres indústries i serveis culturals "de continguts", la rellevància de la variable lingüística depèn principalment de tres factors: de la importància lingüística en el valor afegit total del producte o servei, de les possibilitats tècniques i els costos de doblatge i, finalment, de la dimensió cultural on es contextualitza el producte o servei. El mercat dels béns simbòlics és un mercat complex on, a finals del segle xx, tenia un paper fonamental la configuració dels distribuïdors, dels intermediaris i dels mitjans. Encara que resulte simplificador aplicar el mateix esquema per a tots els productes simbòlics, podem dir que l'estructura dels mercats dels productes simbòlics és una estructura molt jeràrquica amb monopolis o oligopolis de la distribució, derivada precisament de les notables economies d'escala obtingudes a través de grans estructures de distribució. És el cas de Walt Disney. En la majoria de les indústries culturals només unes poques empreses distribuïen la majoria dels productes. El cas de la indústria cinematogràfica és el més paradigmàtic, on les set "majors" es reparteixen pràcticament la totalitat del mercat occidental, però podem afirmar que es tracta d'un fenomen comú a tota la indústria cultural i d'entreteniment. En 1991 sis empreses es repartien el 91% de la producció fonogràfica mundial i tretze grups editorials quasi el 28% de les vendes de la indústria del llibre (Cubelles, X., Codinach, 1997). En aquests casos els costos de traducció no són significatius per a compensar les grans economies d'escala generades pels mecanismes de distribució. En aquest context és evident que les llengües minoritàries d'espais culturalment perifèrics només poden coexistir en l'entorn de mercats reduïts en què l'element lingüístic genera al producte cultural molt de valor afegit. I això, naturalment, té molt a veure amb les polítiques culturals, ja que és la contextualització cultural la que genera o no aquestes valoracions socials dels continguts lingüístics. Per exemple, donada l'estructura del mercat fonogràfic, seria inconcebible rock en català sense que hi haguera una política cultural determinada que atorgarà valor social al fet de cantar en català.

Hi ha altres productes culturals, com el teatre, en què la qüestió lingüística i l'estat de la tècnica fragmenta els mercats; amb tots els avantatges —reserva del mercat interior— i inconvenients —dificultat d'exportar— que això implica.

c) Selecció, disseny i avaluació de les polítiques lingüístiques

Podríem definir la política lingüística com un conjunt d'accions sistemàtiques, basades en marcs teòrics adequats per a resoldre, a nivell social, problemes relacionats amb la llengua amb l'objectiu final d'incrementar el benestar. Habitualment aquestes polítiques són dirigides per administracions públiques o institucions que en depenen i s'adrecen a una part o a la totalitat de la població sota la seua jurisdicció.

Cadascuna d'aquestes polítiques, fins i tot aquelles que no existeixen (no implementar cap política d'intervenció és en si mateix una manera de fer política) impliquen costos i beneficis. De manera genèrica l'anàlisi econòmica de les polítiques lingüístiques significa la identificació, la mesura i la comparació dels costos i beneficis generats per diverses polítiques sotmeses a consideració.

L'aproximació econòmica útil a la política lingüística, però, no ha d'entendre's com un exercici exclusiu de tecnocràcia. Com qualsevol altra realitat social, el tema de les relacions de poder sobreixen immediatament. Com hem assenyalat més amunt, els canvis en els usos lingüístics ocorren en situacions d'asimetria entre comunitats lingüístiques i l'aplicació de les polítiques lingüístiques

---

⁹ Per exemple, a la UE els traductors de les onze llengües oficials en representen aproximadament el 9% dels funcionaris (1.200 de 14.000). En aquest servei es tradueixen prop d'un milió de pàgines anuals exclusivament en la llengua materna. Instituto Cervantes. Anuario 1998. http://cvc.cervantes.es/obref/anuario/parte1/cap1/escobar_02.htm.

implica que alguns guanyen i altres perden —econòmicament o d’una altra manera—, és a dir, es tracta d’analitzar amb l’instrumental econòmic no solament qüestions d’assignació de recursos sinó també de distribució.

L’aproximació econòmica no pot determinar per si mateixa quins valors socials estan legitimats i quins no. Els valors socials han de ser debatuts i les polítiques conseqüents adoptades en processos democràtics i transparents. En això volem explicitar que la legitimitat dels valors subjacents a les polítiques lingüístiques ha de ser establerta pels ciutadans i el seu model polític.

L’anàlisi de les polítiques lingüístiques des del marc econòmic no pot substituir el procés polític normal, sinó que n’és un ingredient més que pot ajudar a evidenciar-ne el valor subjacent i la coherència de la racionalitat instrumental per a aconseguir-ho.

L’esquema bàsic d’una anàlisi cost-efectivitat parteix de la consideració de la suma de quatre tipus de beneficis:

<i>Quatre tipus de beneficis</i>	<i>PRIVATS</i>	<i>SOCIALS</i>
DE MERCAT	BMP	BMS
DE NO-MERCAT	BNP	BNS

Així, per exemple, compararem dues polítiques, una de normalització de l’ús d’una llengua minoritària (**m**), que té risc de desaparició, i una altra majoritària (**M**) i cap política de normalització —que com ja hem dit més amunt és també una manera de fer política lingüística. És a dir, tota la població que usa **m** parla també la llengua **M**, mentre que només una petita proporció dels que tenen com a llengua materna **M** parlen **m**. Aquest és el cas més freqüent en l’anàlisi de les polítiques lingüístiques (el bretó a França, el català a València o el maorí a Nova Zelanda).

La casella BMP conté tots aquells beneficis privats que principalment consisteixen en els diferencials de renda per als individus, derivats del procés de normalització lingüística. Aquests diferencials poden aparèixer com a resultat de viure en un entorn on la llengua **m** ha reeixit. Un exemple en el nostre cas en poden ser els escriptors en llengua catalana, però també la dona de Sant Mateu que només parla català, que ofereix un establiment de turisme rural i que demana subvencions en entorns que prèviament eren de llengua **M**, o tot el personal que participa en l’execució de les polítiques lingüístiques (per exemple, els gabinets de normalització lingüística).

La casella BNP expressa la satisfacció generada directament per la participació en activitats en les dues llengües en lloc d’una. La metodologia econòmica aporta algunes tècniques (l’obtenció de preus ombra, l’avaluació contingent, la disponibilitat a pagar, etc.) per a mesurar aquestes satisfaccions.

La casella BMS comprén els beneficis socials de mercat, que són els beneficis derivats de l’aplicació de la política lingüística, però que no se’ls poden apropiat exclusivament els individus que en principi els generen —fenomen ben utilitzat per l’economia de les externalitats. Suposem que un individu monolingüe *j* de la llengua majoritària esdevé bilingüe. El seu coneixement de la llengua **m** (a més de la **M**) incrementarà la utilitat de les habilitats lingüístiques d’algun altre individu *k* perquè ara les seues habilitats són demandables per una persona addicional.

Finalment la casella BNS recull tots aquells efectes socials generats pels efectes externs d’una política de normalització, com són les relacions més harmonioses entre comunitats, un efecte més fort de cohesió social, o l’apreciació del valor de la diversitat per si mateixa, la fertilització creuada dels rerefons culturals de cada una de les comunitats lingüístiques, etc.

Els costos de la política lingüística inclouen en primer lloc la despesa pública en la implementació de la dita política. Altres costos que s’hi poden incloure són els derivats de la pèrdua d’impostos, els preus més elevats per als consumidors i les rendibilitats empresarials més baixes, en cas que les mesures promocionals tinguen un efecte en aquests indicadors d’activitats econòmiques.

Amb aquestes tècniques es poden presentar estudis comparatius sobre les polítiques lingüístiques amb què es poden comparar opcions alternatives, la qual cosa ens obliga a explicitar les valoracions que una determinada comunitat lingüística atorga a les seues pròpies llengües.

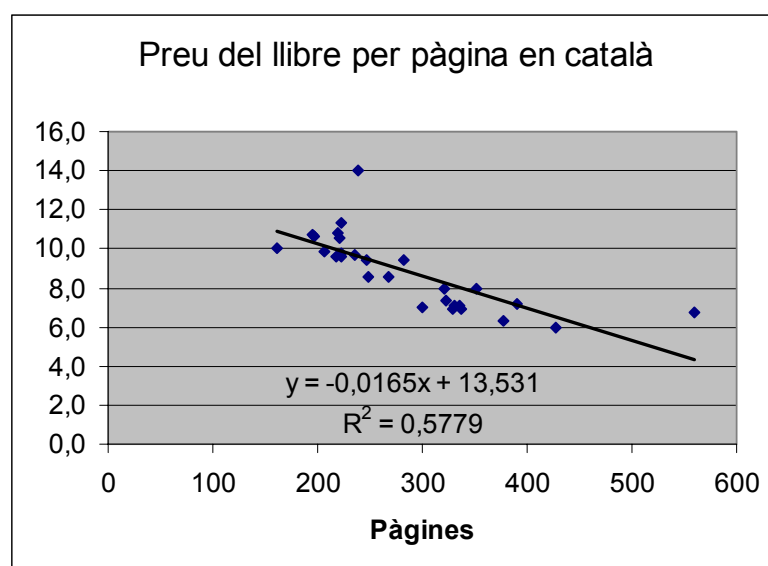
Les polítiques de normalització lingüística afecten els òptims de benestar social? L’exemple del llibre en català

Segons relata Grin, l’argument que els costos d’oportunitat de les polítiques lingüístiques afecten els indicadors econòmics és un dels més emprats per a no engegar polítiques de promoció de llengües

minoritàries. La veritat és que la literatura econòmica ha dedicat pocs esforços a demostrar aquesta afirmació.

Nosaltres volem fer una agosarada i ràpida aproximació empírica a aquesta qüestió, que requerirà un aprofundiment posterior i que no ha de ser presa amb requisits absoluts de rigor científic. La qüestió inicial prové del fet que la teoria econòmica preveu que davant de dimensions de mercats distintes, el preu dels llibres en català i castellà serà diferent. La predicció diu que el producte en mercats més grans podrà aprofitar les economies d'escala de la producció i, per tant, oferirà un producte més barat.

L'anàlisi superficial de les dades¹⁰ a partir d'una ràpida observació dels preus dels llibres en un establiment com la FNAC, ens mostra que el preu del llibre és pràcticament el mateix¹¹ independentment de l'idioma d'edició. Un llibre val 13,6 pessetes per pàgina, menys 0,016 multiplicat pel nombre de pàgines.¹² Aquest resultat és contrari a les prediccions, però es podrien buscar moltes explicacions per a justificar el resultat paradoxal. El fet és que segons les dades oferides per Xavier Cubeles i Ezequiel Baró (Cubeles i Baró, 2001), les empreses editorials de Catalunya han obtingut (de mitjana anual) uns 12 milions de pessetes de facturació per títol produït en castellà; en canvi, aquestes mateixes empreses obtenen tan sols 4,8 milions de pessetes per títol en català. És previsible, per tant, que la rendibilitat per títol siga inferior en català que en castellà. Si és així és evident que la producció de llibres en català té un cost d'oportunitat que aparentment estan patint en primera instància les empreses productores, però que també significa globalment una pèrdua de benestar global, en termes estrictament econòmics —si ho agregàrem a tota la indústria de producció de continguts culturals amb perfil lingüístic. Aquesta pèrdua de benestar social d'origen estrictament econòmic ha de confrontar-se amb una multitud de factors de caràcter simbòlic que compensen individualment els empresaris —que perden diners o que en guanyen pocs¹³— i que compensen el conjunt de la societat a partir de valors simbòlics i, per tant, obtenint la diferència entre el total de la producció potencial efectiva sense implementar polítiques lingüístiques i el valor de la producció real, es podria obtenir el preu ombra (una quantificació indirecta) d'aquests valors simbòlics.

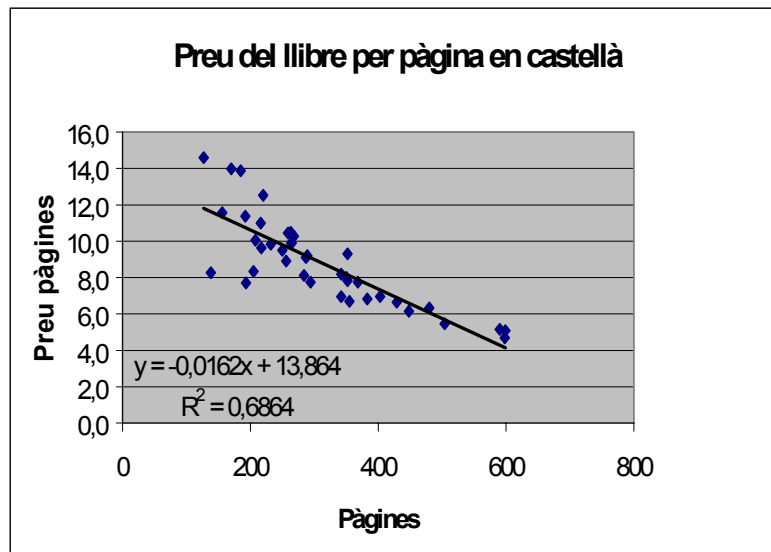

¹⁰ n=68

¹¹ Per a llibres amb característiques semblants: narrativa i en edició *cartoné* que estan ara a la venda a la llibreria FNAC.

¹² S'ha de considerar que els llibres es venen a la FNAC amb un 5% de descompte.

¹³ Vegeu el comentari de Ramon Barnils citat per J. M. Treserras: "... la tradició empresarial de la cultura catalana s'ha anat construint durant molts anys mitjançant un seguit d'empreses muntades amb la intenció de perdre pocs diners. [...] només així guanyant diners o perdent-ne molts s'hauria pogut i es pot realment vivificar el mercat", en Toni Molla (ed.), 1998: *La política lingüística a la societat de la Informació*, Ed. Bromera, Alzira, pàg. 57.

d) Comunicació entre grups lingüístics diversos

Finalment el problema de l'eficiència en la comunicació entre comunitats lingüístiques diverses ha estat tractat per politòlegs, que han utilitzat l'enfocament de l'elecció racional o de la teoria de jocs. Per exemple, Colomer proposa una formalització sobre el procés d'elecció d'una llengua comuna quan té lloc un contacte ocasional entre individus de diferents llengües maternes (Colomer, J., 1991). Naturalment el resultat depèn de les habilitats lingüístiques de cadascuna de les persones, però es determinen cinc estàndards que governen l'adaptació lingüística. Segons el model d'adaptació, també s'ha de tenir en compte l'impacte d'aquests determinats estàndards en l'aparició o no de segregació entre parlants de diferents llengües.

Des d'aquesta perspectiva també s'ha tractat la comparació entre els costos de procurar el multilingüisme davant el sistema alternatiu d'utilitzar la traducció com a element principal de comunicació entre comunitats lingüístiques diverses. Colomer arriba a concloure que en estats amb menys de cinc llengües l'ensenyament d'una segona llengua és econòmicament més eficient que el desenvolupament de sistemes generalitzats de traducció. Aquest resultat continua sent cert per a deu llengües distintes si cadascun dels residents coneix almenys dues llengües més a banda de la materna.

Epíleg a manera de conclusió

L'aportació en aquestes X Jornades de Sociolingüística tenia la intenció principal de destacar la importància de l'economia en l'anàlisi de realitats que tenen a veure amb variables lingüístiques. Però no voldria que aquesta importància fóra entesa com aquell factor econòmic determinista i aclaparador que amb una lògica inescrutable condemna a l'extinció les llengües minoritàries. Ben al contrari, evidenciem les aportacions de l'economia com a elements que, partint de marcs metodològics naturalment simplificadors, permeten per una banda, en tractar de mesurar, explicitar elements que altres ciències socials encobreixen en una retòrica de vegades confosa i enrevesada i configurant-los quasi com a dades i no com a variables. Des del nostre punt de vista no és cert que la

lògica econòmica actue irreversiblement en contra de la diversitat lingüística, més aviat al contrari amb el capitalisme informacional (Castells) o el capitalisme cultural (Rifkin), en què el principal element intercanviable és l'univers simbòlic, l'escassetat n'és l'element que revalora les experiències culturals singulars i, per tant, les llengües en què s'expressen. La voracitat globalitzadora de l'anglès com a *lingua franca* conté en la seua pròpia dinàmica d'expansió les claus que la limiten i en termes prospectius vegem un univers amb cert un equilibri ecològic entre les llengües. I aquest equilibri es dona de manera no competitiva en àmbits globals i en àmbits locals. L'expansió de l'anglès no és incompatible amb el reforçament no tan sols *erga intra* sinó *erga extra* del català, d'igual manera que la concentració de la indústria de les telecomunicacions als grans centres de poder econòmic és compatible amb l'existència d'una fàbrica altament competitiva d'antenes a l'Alcoià. No neguem, perquè seria anar en contra de l'evidència més palpable, que està donant-se un procés incessant d'extinció lingüística, però aportem la consideració que de vegades sobrevalorem una diversitat impossible de gestionar i poc eficaç en termes d'utilitat social. L'excusa del conservacionisme extrem pot ser una limitació per a la capacitat de crear nous entorns culturals, i això ho ha de posar en relleu l'Economia; tota intervenció conservacionista té uns costos d'oportunitat que limiten una assignació alternativa de recursos i hem de valorar amb atenció si aquesta utilització alternativa ens proporciona o no una major utilitat social.

Per altra banda s'ha de tenir molt clar que la valoració de l'entorn cultural i totes les seues implicacions —entre elles la lingüística— és un fenomen que preocupa les societats postmaterialistes occidentals, i que per tant no poden exigir, sense estar disposats a pagar el preu corresponent, que altres civilitzacions no canvien la seua singularitat cultural per una millora del seu benestar material. La tragèdia de la pèrdua irreversible d'experiències culturals solament ho és per a una minsa proporció de només una quarta part del món, perquè les altres tres quartes parts continuen com fa molts milers d'anys tractant de trobar alguna cosa per a sobreviure. De fet el fenomen de la immigració no és més que això, la renúncia voluntària als entorns culturals propis a canvi d'unes expectatives de millora material. Hem de tenir clar que la identitat, la cultura, la llengua són tan sols luxes d'unes societats sobrestimulades per la riquesa material, i per tant ponderar-les en la seua justa mesura.

Pel que fa a la situació del català, pensem que tant per raons econòmiques com a conseqüència d'actuacions deliberades de la societat civil i la classe política del Paísos Catalans, especialment a Catalunya, actualment la seua supervivència es troba força assegurada. La caiguda dels costos de reproducció de les indústries de continguts culturals ha fet que la dimensió del mercat català siga una dimensió que supera el llindar mínim necessari per a gaudir de rendibilitats suficients, i això fa possible que l'edició, la producció fonogràfica, la premsa i la televisió siguen en català. Pensem que hi ha articulat un consens civil bàsic —amb totes les picabaralles cícliques pertinents— i un entramat institucional per a garantir que el català serà una de les llengües europees durant el segle XXI. Com assenyala Nelder, la ubicació del català a Catalunya se situa en el sis en una classificació d'u a sis dins del conjunt de les llengües minoritàries d'Europa

Vitalitat de les llengües minoritàries a Europa (potencial productiu i reproductiu) Nelde et al. 1996.	
Categoria A	Luxemburgués, català a Catalunya, alemany al NE d'Itàlia
Categoria B	Català a València i les Illes, basc al País Basc
Categoria C	Català al Rosselló, frisó a Holanda
Categoria D	Basc a França, cors, occità, bretó, occità a Itàlia
Categoria E	Macedoni, irlandés a la Gran Bretanya

No és cert que ningú no guanye diners per fer ús del català i que tot siguen actituds voluntaristes i fruit d'una certa consciència nacional heroica. El mercat també premia l'ús del català.

Per tot això pense que s'ha de reconduir el discurs dels drets lingüístics del català. Al missatge clàssic de llengua minoritària, oprimida i agredida que tan sols pot tenir certes recompenses en termes de reconeixement institucional i algunes transferències de recursos per a una salvaguarda quasi museística, cal afegir un altre discurs que valore molt més l'ús lingüístic. L'àrea de parla catalana té les suficients condicions de dimensió poblacional, dinamisme econòmic, capacitat de compra, projecció exterior, posicionament tecnològic i voluntat política per a exigir no a les institucions polítiques sinó a les organitzacions de mercat perquè consideren que és rendible utilitzar

el català. Per a mi és més important que Microsoft considere el català com una llengua per al seu programari que un parlamentari català puga parlar en la seua llengua a Brussel·les.

Referències bibliogràfiques

- D.D.A.A. (1999): *Polítiques lingüístiques a països plurilingües*, Barcelona: Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana (Quaderns de treball, 10), Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- D.D.A.A. (2000): "La place des langues latines sur Internet. Funredes&Union Latine". Informe disponible en Internet. http://www.unilat.org/dtil/lenguainternet/es/lengua/indice_lengua.htm
- BARÓ, E., CUBELES X. (2001): "Lengua, economía de redes y estándares en las sociedad de la información". Nimeo. Pendent de publicació.
- BRANCHADELL, A. (1999). "Language policy in Catalonia: Making liberalism 2 come true". *Language and Communication*, 19, 289-303.
- BRETON, A., (ed.) (2000): *Exploring The Economics Of Language*. Ed. Department of Economics University of Toronto.
- CASTELLÓ, Rafael (2001): "Nacionalisme i actituds lingüístiques al País Valencià: una aproximació", en Molla (ed.), *Ideologia i conflicte lingüístic*. Ed. Bromera. Alzira.
- COLOMER, Josep (1991): "The utility of bilingualism". *Rationality and Society*, 2, pàg. 310-314.
- CUBELES, X., CODINACH, "LES INDUSTRIES CULTURALS A CATALUNYA". REVISTA ECONÒMICA DE CATALUNYA. Nº 31, 1997.
- DAFTARY, Farimah (2000): "Insular Autonomy: A Framework for Conflict Settlement? A Comparative Study of Corsica and the Aland Islands", Flensburg: ECMI Working Paper # 9, ISSN 1435-9812.
- DALMAZZONE, Silvana (2000): "Economics of Language: A Network Externalities Approach" en Breton, A. (ed.) (2000): *Exploring The Economics Of Language*. Ed. Department of Economics University of Toronto.
- DUSTMANN, Christian (1994): "Speaking Fluency, Writing Fluency and Earning of Migrants". *Journal of Population Economics*, 7 (1994): 133-394.
- FERRÀS I FERRÀS, J., et al. (2000): "El coneixement del català 1996: Mapa sociolingüístic de Catalunya", Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- FREY BRUNO, S. (1992): *Economics As a Science of Human Behaviour. Towards a New Social Science Paradigm*. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- FREY BRUNO, S. (2000): *Economía del Arte*. Barcelona, Fundación La Caixa.
- GRABOYES, R. (2001): "Economics of Language". <http://www.rich.frb.org/equilibria/issue5/farreach.htm>
- GRIN, F. (1994): "L'identification des bénéfiques de l'aménagement linguistique: la langue comme actif naturel", en C. Phlipponneau and A. Boudreau (ed.), *Sociolinguistique et aménagement des langues*. Moncton [New Brunswick]: Centre de recherche en linguistique appliquée, 67-101.
- GRIN, François (1995): "European Research on the Economics of Language: Recent Results and Relevance to Canada". <http://www.pch.gc.ca/offlangoff/perspectives/english/econo/part2b.htm>
- GRIN, François: "Language Planning as diversity management: some analytical principles". *Plurilingua*, XXI, 141-156.
- GRIN, François (1999): "Language policy in multilingual switzerland: overview and recent developments", ECMI Briefs #2, Flensburg.
- GRIN, François (1999): "Market forces, language spread and linguistic diversity", en Kontra, M., Phillipson R., Skutnabb-Kangas, T. i Varady T. (ed.): *Language: A Right and A Resource*. Universitat de l'Europa Central Press. Budapest.
- GRIN, François; VAILLANCOURT, François (1999): *The cost-effectiveness evaluation of minority language policies: Case studies on Wales, Ireland and the Basque Country*. Flensburg: European Centre for Minority Issues. 124 p. (ECMI Monographs; 2). ISBN 3-932636-12-4
- II CONGRÉS DE CULTURA CATALANA (2000): *Països catalans, segle XXI: Identitat, Societat i Cultura. Resolucions i Propostes*, Països Catalans: Edicions El Jonc.
- LLOBERA, J. R. (2001): "La força de la llengua en la identitat nacional. L'experiència de l'Europa occidental". en Molla, T. (ed.): *Ideologia i conflicte lingüístic*. Ed. Bromera. Alzira.
- MERCATOR-EDUCATION (2000): "Regional Dossier Series: The catalan language in education in Catalonia (Spain)", Ljouwert: Fryske Akademy.
- MOSSETTO, Gianfranco (1993): *Aesthetics and Economics*. Dordrecht. Kluwer Academic Publishers.
- NELDE, P., STRUBELL, M., WILLIAMS, G. (1996): *Euromosaic. The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*. European Comission/Dg XXII. Brussel·les.
- TOWSE I KHAKEE (ed.) (1992): *Cultural Economics*. Springer Verlag. Berlín.
- TRIMARCHI, Michele (1993): *Economia e cultura. Organizzazione e finanziamento delle istituzioni culturali*. Ed. Franco Agnelli. Milà, 1993.

